

המקור בפרשה: באדם דמו ישפך (ט, ו), סנהדרין נ"ז ב'.

מסביב לשולחן

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

ראשי הישיבות

עין גלוזד

דבר העורך

הרה"ג מרדכי קרליבך

מיתת בני נח

איתא בסנהדרין [נ: ד] דב' נהרג על כל אהורה שלו, כי אהרתן זו היא מיתתן, היינו דעל מה שעבר על אהורתו הרי הוא חייב מיתה, ומקורו ממה שכתוב בהורג נפש, ושופר דם האדם באדם דמו ישפך, דב' נהרג על הרציחה, ולכאורה אינו מובן כלל, דהא אכתי אפשר דרק רציחה מחייבת מיתה ואילו שאר עבירות אינם מחייבים מיתה, שהלא אף בישראל מציעו דרק מקצת עבירות יעדה להם התורה חייב מיתה ולא כלום, וצ"ע.

ונראה דחלוקת חובת מיתה דב' מחובת מיתה דישאל, דישאל נהרג על ההפצא דעבירה, ובה יעדה תורה ד' מיתות חלוקת מיתות לב' נח, כי כל עבירה מחייבת מיתה לצמצום, לא כן דב' נח, שאין להם הפצא של מצות ואיסורים כמו שציתנו לישראל, ואך שיעקר דינים דידהו הוא כבוד המלך, ומה שהוא נהרג על ד' מצוות הוא על מה דעבר אמימרא דרחמנא, היינו על גוף המרידה כנגד המלך. אשר נראה בזה למש"ג, דמה שאמר דב' נח אהרתן זוהי מיתתן, אינו משום דגוף מעשה העבירה עצמו מחייב מיתה, אלא דמה דעבר אמימרא דרחמנא הוא המחייב מיתה, וא"כ אין לחלק בין רציחה לשאר עבירות.

תפלאים הדברים בהקדם דברי הרבני יוסף [אוי"ח סי' קט"ז סק"ב] שהביא דברי הרמ"ע מפאנו בספר עשרה מאמרות [אמרו קיור דין ח"ב פי"א] והעכ"ר אין להם תשובה, והטעם לכך, דאב שמחל כבודו מחול אך מלך שמחל אין כבודו מחול, ואשר עפ"י יושב החיד"א מה שהענין בטור [סי' קט"ז] על מה שתקנו לומר "אבתי" בברכת הישגנו ובברכת סלה לנו, משא"כ בשאר הברכות, דהוא לפי שטליהה ביה, תליא לא לא במלך.

הלא למש"ג הדברים מכוונים, כי חלוקת בידום עונשי בני נח שידום מחמת מה דעבר אמימרא דרחמנא, והוא כענין מרידה במלכות, ואשר לכן מיתתו בסוף כיון כל מורד במלכות מיתתו בסוף [מכובד בתוספתא ובירושלמי], משא"כ עונשי מיתה שיעדה תורה לחוטאים שבישראל אשנו על מה דעבר אמימרא דרחמנא, בזה שפיר פתים אנו אל אביו, שעבדו מהתללים ומבקשים סלה לנו "אבתי" כי חטאו.

[ונכתבו] שם הרבה נפ"מ בזה, א. לענין מחילה על חוב המיתה, דבב' שיש מחילה כיון מחילה מלכות, דהנה רבא אמר בתמורה ד' [לא] לענין ביטול מצות מילה במשה, ב. לענין איסור ב' דלא משויה ליה כאיסור מוסף, ג. לענין קל"מ ולא אמר אל כחובי מיתה ובלא במיתת המורד במלכות. ד. נחבאר כן אף לענין חובת מיתה דע"ה הנדחת ושעיקור משום דין ב' נח, דהנה נחבא דע"ה נחבא מצות דישאל דב' נח, ואכ"מ.

הנה הארכת בפרשת כי יצא [פ"ה פ"א] מדברי האחרונים לחלק בין חיובא דמיתה לחיובא דמלקות, דהנה רבא אמר בתמורה ד' [לא] כל מה דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני ועב"ז לקי משום דעבר אמימרא דרחמנא, וכתבו האחרונים דהיינו רק לענין חיובא דמלקות, אך במיתה וכתר שהו באים על ההפצא דעבירה א"כ שיתחייב בהם במקום דלא מהני, והדברים מכוונים, וכפי שיבאר. ויבואו בהם חילוק גדול שמציעו בין חיובא דמיתה לחיובא דמלקות, דהייבא דמיתה ישנו גם למעשה כלל, כלל האומר לע"ז אלי אהא או באוב ודעתי [סנהדרין סג. סה.], ואילו מלקות לתא לא בעשה מעשה, ולמש"ג הדברים מחוורים בטעמא, דחיובא דמיתה הוא על ההפצא דעבירה, שחילול שבת מחייב מיתה, ובהו לפ"מ א"כ עשה מעשה אם לאו, אך מלקות חיוב על המרידה בה, וא"כ מובן שהמרידה במעשה חמורה היא יותר.

ויסוד חלוקת הנ"ל נראה, דהנה שיתת רבי שמעאל בסנהדרין [ב] דמכות כ"ג כ"ד כ"ה נפשות, ושם [א] אמר רבא דהוא לפי שהמלקות במקום מיתה עומדת, [ובר"מ (פ"ט) סנהדרין ה"א] כתב טעמיה ולא כהלכתיה. [ובתוס' ד"ה מלקות] הביאו ד"מ רבבין נח אהרתן זוהי מיתתן, ויגדה תורה ותחדשה פירשת מלקות תחת מיתה דבני נח, עכ"ל, והמקום צ"ב, הרי ע"כ חלוקת המה דין ישראל מדין ב"ע בעושיהם, דהלא בב"ע נהרג על הגזל, ואילו בישראל אין מלקות, וא"כ מה"ת שכש"ש מלקות הוא בא תחת מיתה דידהו.

ואשר יראה בזה למש"ג דחיובא דמלקות אינו חיוב בפני עצמו, אלא עיקר גולד ממה שעבר אמימרא דרחמנא, ומש"ג דכל שעשה רשע בעבירות התורה [הודמין ללאו דחסימה] חייב מלקות, והוה שאמר רבא מלקות תחת מיתה עומדת, והוא למה שיבאר בהנה על דעבר אמימרא דרחמנא, נמצא דלא איתנין עלה להשוות ישראל לב"ע, אלא לליפנין דהמורד במלכות שמים עונשו מיתה.

וסמך לזה נראה מדברי רש"י סנהדרין [ג:] דב' נח ששגג נהרג, דאהרתן זוהי מיתתן, ומשמע שזהו עצמו סיבת חיובו ששגג משום שאהרתן זו היא מיתתן, וכ"ה בריב"א מכות ט. שהוה סיבת חיובו בשגגה, ובפשוטו צ"ע דמה שאמר אהרתן זו היא מיתתן היינו דנהרג על כל מצותיה, אך מה ענין מאמר זה לענין לחיוב כשעבר שגגה, ולמש"ג נראה שכן מציעו כמורד במלכות דנהרג אף בשוגג [ע"י קדישין דף ג'ג.] שעיקרו משום כבוד המלכות.

וסמך לזה מצאתי, דהנה הפ"מ צ"ב תיבת גמא [חיי שרה אות ג'] הביא שנתלך האחרונים בדין ספק איסור לב"ע אם נהרג עליו, דדעת המ"מ שם שאינו נהרג [והוסיף הפ"מ] שהוא מותר מדין ספק דאורייתא לחומרא, ע"י תיבת גמא נח סק"ב ותלת יעקב ט' ג' בתוס' ח"ו סי' כ"ה, דדעת הכס"מ [פ"י מלכים ה"ח] שהוא נהרג, וכיאר דברי דין שהוא מותר על הספקות מעשה הר"י חייב מיתה על כן, משום דאהרתן זו היא מיתתן, הרי דחיובו של ב"ע הוא על האהרה ולא על מעשה האיסור.

ואולי לשיטתו, דתיבת גמא [דברים] כתב דבב"ע עונשין מן הדין, וביאר דכל מה שאין עונשין מן הדין בישראל הוא לפי שאין ק"ו יכול לפעול תרתו, וכן את האיסור וכן את החיוב, אכן בב"ע אין זה כן, מדרשות, דמאחר שהבאת את הנביא ליד אהרה, מעתה ממילא הוא דחייב עליה מיתה, ומשום דאהרתן הרי היא ממילא מביאה אותם ליד מיתה [אכן העיר ע"ז ממה שמציעו כמה איסורים שניתנו לב"ע ואין נהרגין עליהם, יעו"ש].

הגאון רבי אברהם ארלנגר שליט"א מראשי ישיבת קול תורה

בעניני מיתת בני נח

א. הרמב"ם (מלכים פ"ח ה"י) כתב, וכן צויה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח, וכל מי שלא יקבל יהרג וכו'. ויש לחקור היאך הדין בכפיית בני נח, אם המצוה היא על הסתדרות או על כל ישראל, דהנה בכל מצות עשה נחלקו הקצות והתביעות (ריש סי' ג'), דעת הקצות דדוקא לב"ד מומחין נמסר ענין כפייה על מצוות ורק להפשיט בעידי אינש דינא לנפשיה, והנתיבות ס"ל דכל אדם כופה, ועיי"ש במשפטי נתיבות. ויש להסתפק היאך הדין בכפיית בני נח.

והנה קיי"ל (מלכים פ"ט ה"ד) דבני נח נהרגו בעד אחד חבירי, אחד, ומסתבר שכל אדם מישראל לא גרע בזבוב מכן נח שמצוה לרין את חבירו, ונשמע שאי"צ לזה שום מניין של דין, שהרי כתב שם הרמב"ם ומפני זה נתיחייב כל בעלי שכם הריגה, שהרי שכם גזל והם ראו ודיעו ולא נהרגו, הרי מובא דרשית הרמב"ם שכל גוי יכול לרין את חבירו, א"כ יתכן שגם כל ישראל, שבודאי ג"כ יכול לדונו על מה שעבר ויגל גם לכופר לקבל את המצוות בפני ג' או ליהרג, מיהו יתכן שלכפייה זו שנאמרה למשה מטורה לו ולב"ד של שבועים ואחד, וצ"ע בזה.

ב. גם יש להסתפק אם בהאי דינא דמיתת בני נח בעד אחד חבירי, האם בעיני ביה דין אחר נוסף לעד, או הדעד עצמו נעשה דין. ד"ל דזה כמו באיסורין דעד אחד נאמן וגם יכול להורות, אכן אינו ממש כאיסורין שהרי אשה פסולה לרין ולהעיד בב"ד.

ונראה דזה תלוי בטעם הדין דאין עד נעשה דין, דאי משום דבעיני ועמדו שני האנשים לפני ה' נראה דאי"צ בבני נח, וכן אם מטעם עדות שאי יוכל להדימה, הא אין דיני הומה בבני נח, מיהו אי נימא דיעמדו אינו אלא סימן לזה דעדים דיינים הם אנשים נפרדים, וכן י"ל גם בטעם עדות שאי יוכל להדימה, דרק בעיני בב"ד שראוי לבא לפניהם להדימן כאמורא אצטלו בארמיתא בכברא עמי"ס גיטין (ה' ע"ב) בענין אף עד נעשה דין, א"כ יש מקום עיון בבני נח. ויצרתי כמה שהארכתי במקרי"א.

ש"ר במנחת חינוך (ת"י) כתה"ד שכתב הוא העד והוא הדין כמש"כ הרמב"ם. ומיהו ברמב"ם לא מוכרח זה, ורק דין עד אחד חבירי אחד, ואולי הבין המניח מסברא, שאם אין דיני עדות דיינות, ממילא מהני גם עד נעשה דין, וכיון דלא הוכיח הרמב"ם דין ועמדו ומפי חכמי עדות שאי יוכל להדימה, ממילא משמע דאין עד דיעם.

ג. ודאיית בחזו"א (ב"ק ט' ט"ז) דפשיטא ליה דעד אחד חבירי אחד דבן נח, צריך להיות מי ששומרו על שבוע מצוות, ואחר מתן תורה הרי העד אחד חבירי אחד רק מי שקבל עליו בב"ד נעשה גר תושב, ומי שאינו שומר שבוע מצוות אינו דין אמת ועד אמת.

ולדידי צ"ע טובא בזה, דבגמ' ורמב"ם לא מוכרח תנאי כזה ומשמע דאין פסול חזן מצוה, אלא דכיון דרשע דחמס פסול משום חשד, לפי המבואר בגברות ארי במכות א' ו' ובקצות תנתיבות (נ"ב), א"כ י"ל דגם הם חשודים עי"ז טפי, וגם זה עדיין צריך ראייה שהרי בלא"ה נאמר עליהם אשר פיהם דיבר הוא יומינים ימין שקר, ומ"מ סגי לרין בן נח.

וביותר, הדין מברא בביטין (י' ע"ב) דחזן כסערכאות הרי הם חשודים לשקר ע"ש הגה"א, אם היינו משום שבחוקת גולנים הם או כמעט חשודים לשקר, וכי על גרי תושב לא נאמר זה, אם הברא גם מי שקיבל ע"ז לשמור ד' מצוות הוא בכלל אותו חשד. ואם לבני לרין בן נח גם כהו מי ימיר דכיון שלא קיבל עליו לא סגי. ואם החזוק לשמור ד' מצוות ומסתבר דלא גרע לבני נאמנות כלל גר תושב, וא"כ מאחר שגם רשע שכן, לא מזה פסול בן נח שבא על הגזרה או אכל אבר מן החי, וצ"ע.

ד. עוד כתב שם מרן החו"א ד"ל, דישאל אינו דין בן נח ע"י עד בן נח, כיון דלדין אין זו עדות, והוכיח שם דמותרין על ג' מיתות להחיותו, וא"כ צריך עדות כשר להרגו. ולא ידענא מ"ל לתווי"א חידוש גדול כזה, ואפי' את"ל בגר תושב כן כמש"כ גם בסוף דבריו, אבל על כל בן נח שאין מצוין להחיותו ג"כ ל"ש. אלא גם אם מצוין להחיותו, אם אחד מהם ישמע אותו עדות מאותו העד הרי הוא מצוה לדונו למות, למה גרע אם אנו הדיינים, הא מסתבר שתלוי בזה מה אנו דנין, ומעתה וכי איסור שלנו להרגו גרע מאיסור דידהו. וכל זה בלי הכרח, ואי"פ שיש מקום כסברא, ועליו לרין רק ע"פ מה נחשבו עדות לדין, א"כ ניבעי נמי שנים. ואולי י"ל לדין הוי כאיסורא, וכל זה לא מוכרח כלל ברמב"ם דדין זה הוא רק לבני נח.

נאמר וצ"ע לרינא. ה. והנפסקי בחיוב מיתה דבן נח, אם יסוד דינו כחובי ישראל שבא ע"י פסק ב"ד, וקודם פסק ב"ד עדיין אינו בר חיובא [נמכורא בגליהן ח"י ס' במכות ה' ז' א"ש], או דאנין בן נח, דאהרתן היא מיתתן, וענין הדינים בעד אחד חבירי אינו אלא לברר ולקיים דינים, ונ"מ בן נח שהוא בן נח קודם ששפט, אבל אחר שעבר עבירה מחייבת מיתה, אם היא גברא קטילא או לא.

הש"ת עדינא מסוגיא דסנהדרין (ע"א ע"ב) דמציעו דמיון בגמ' בין נשתנה דינא של בן סורר לאישתי דינא דבן נח, ובכ"י בן סורר אמרינן דאחר גמר דין הוא כגברא קטילא, א"כ לכאור' משמע דבן נח כן. מיהו ברמב"ם (מלכים פ"י ה"ד) לא הוכיח כלום מזה, ומסתמית דבריו משמע דאין נ"מ בב"ע בין נשתנה דינו קודם גמ"ד לאחר גמ"ד, אלא דא"כ יהא מוכח להיפוך דלא אמרינן בהו גברא קטילא אפי' אם היה גמ"ד, ועכ"פ בלא גמ"ד דאי לא הוי גברא קטילא.

ומצאתי שהמאירי בסנהדרין כתב בלשון יראה, בבירך את השם ונתגיייר אתה גמר דין יראה שהורגין אותו שכל שנעמר דינו הרי הוא כהרוג לגמרי, וכ"כ הדין רמה שם. ובמ"ח (כ"ו ו') מצדד דגמר דין שע"י ע"א ודין אחד אינו עושה גברא קטילא. אולם כפי"פ מרבם המאירי והדין רמה נראה שיש בן נח ענין גמר דין שעושהו לגברא קטילא, וא"כ משמע שאין חיוב על המעשה לבד בלי גמר דין, וגם המנ"ח רק דן על דין גברא קטילא דאפילו אחר גמר דין לא נימא כן, אבל משמע דלא ס"ל דהמעשה לבד גורם חיוב על הגברא.

ד. וצ"ע לרינא. ה. והנפסקי בחיוב מיתה דבן נח, אם יסוד דינו כחובי ישראל שבא ע"י פסק ב"ד, וקודם פסק ב"ד עדיין אינו בר חיובא [נמכורא בגליהן ח"י ס' במכות ה' ז' א"ש], או דאנין בן נח, דאהרתן היא מיתתן, וענין הדינים בעד אחד חבירי אינו אלא לברר ולקיים דינים, ונ"מ בן נח שהוא בן נח קודם ששפט, אבל אחר שעבר עבירה מחייבת מיתה, אם היא גברא קטילא או לא.

הש"ת עדינא מסוגיא דסנהדרין (ע"א ע"ב) דמציעו דמיון בגמ' בין נשתנה דינא של בן סורר לאישתי דינא דבן נח, ובכ"י בן סורר אמרינן דאחר גמר דין הוא כגברא קטילא, א"כ לכאור' משמע דבן נח כן. מיהו ברמב"ם (מלכים פ"י ה"ד) לא הוכיח כלום מזה, ומסתמית דבריו משמע דאין נ"מ בב"ע בין נשתנה דינו קודם גמ"ד לאחר גמ"ד, אלא דא"כ יהא מוכח להיפוך דלא אמרינן בהו גברא קטילא אפי' אם היה גמ"ד, ועכ"פ בלא גמ"ד דאי לא הוי גברא קטילא.

ומצאתי שהמאירי בסנהדרין כתב בלשון יראה, בבירך את השם ונתגיייר אתה גמר דין יראה שהורגין אותו שכל שנעמר דינו הרי הוא כהרוג לגמרי, וכ"כ הדין רמה שם. ובמ"ח (כ"ו ו') מצדד דגמר דין שע"י ע"א ודין אחד אינו עושה גברא קטילא. אולם כפי"פ מרבם המאירי והדין רמה נראה שיש בן נח ענין גמר דין שעושהו לגברא קטילא, וא"כ משמע שאין חיוב על המעשה לבד בלי גמר דין, וגם המנ"ח רק דן על דין גברא קטילא דאפילו אחר גמר דין לא נימא כן, אבל משמע דלא ס"ל דהמעשה לבד גורם חיוב על הגברא.

(ברכת אברהם מכות ט' ע"א)

זמן חורף הפצע והמוני בני התורה חזרו לחבשו את ספסלי היכל הישיבות והכוללים, מחוזה נורא הוד של אלפי בני החיל העושים דרכם חזרה אל היכל התורה מעורר כל לב ונפש ומביא את בשורת קיום העולם לעיני כל.

מזוידים המה כולם מוטענים הרוחניים הכבירים שאותם צברו ורכשו בימי החגים, בחיזוק גדול שאין זמרה לו, ברענות ובהתחדשות לעליה רוחנית ולרכישת המדרגה הבאה בצעדים הבטוחים בדרכה של תורה.

מה דימה ומה ישוה, מי יעריך ומי יאמוד, את זכותו הגדולה של עם ישראל בריבוי לימוד התורה שבזמננו, בריבוי כבוד התורה וחשקת התורה ויקרת התורה. הכל רואים וחשים כי דווקא בימים שבו החושך מכח ברחובות העיר, בהיכלי התורה ובלבות בני התורה ומאירי אור יקרות אדיר.

בימים אלו החלו בלימוד מסכת שבת בלימוד הדף היומי והנה ראה אור עולם ספר נכבד חידושי שבט הלוי על השי"ע על מסכת שבת משעוריו וחידושו של מרן פוסק הדור הגר"ש וואזנר שליט"א. ועל הגמרא בשבת המתארת את קבלת התורה באמירת נעשה ונשמע שבאו וקשרו מלאכי השרת כתרים לראשם של ישראל, ראיתי ששואל להבהיר מרן בעל שבט הלוי וכי מה החידוש בזה שהקדימו נעשה לנשמע ומדוע איפוא יטערו לראשם כתרים חתרו על עשיית מצוותיה, ההבנה, ההכרה והאור המיוחד ורב האנפין של כל דבר מדברי התורה הרי אין לו סוף והרי לעולם לא נדע ולא נגלה אותם עד לבהירות השלמה.

אולם בכל צעד של קיום דבר ד' ובעשייה של המצווה, אנו מגלים עומק והבנה נוספים באורן של המצוות ועומקן, חשים אנו מפעם לפעם נדבך נוסף בעומק ויכולתן לשנות את מהותנו ולהאיר את חינונו.

ואחת הבינו כלל ישראל דברא אליהם ד' ובמסורו לזה את תורתו, חש הבינו כי רק עם העשייה של המצווה בקיום דבריו ובקיום רצונו ויכולו להבין את דבריו, וזו הייתה אמירתם, נעשה ונשמע, דהיינו בכל אופן בדרך שחיא יהיה זה בחינת נעשה ונשמע כי רק אחרי המעשה וקיום שוב ושוב על המעשים שהם רצונו ותיבדך, תהיה השמיעה וההבנה שלם טובה יותר ויכולה להכיל במוחו של בן אנוש.

על הבנה זו של כלל ישראל, יטערו מלאכי השרת בכתרים. כי הנה השנוי הם את המעלה הגדולה להבין את גודל ועוצמת דבר ד' אליהם. והדברים מאירים ומפלאים.

צדקה חזקה ה'איו חנונו 1166

צוף הוצאה לאור - נתן פלדמן

הופיע ויצא לאור בהוצאת צוף

עמק אפרים

להגאון רבי אפרים

זורינין וצ"ל

על מסכתות כתובות יבמות

עכשיו בדונויות הספרים

הודאת בעל דין בבן נח בדיני נפשות

מובא בגמ' גיטין ד"מ ע"ב וס"ד ע"א ובקידושין ס"ה ע"ב הכלל של "הודאת בע"ד כמאה עדים", אולם זה דווקא בעניני ממון אבל אם אדם מודה שהרג נפש לא מועילה הודאתו לחייבו מיתה וכמש"כ הרמב"ם בלשונו הזהב בפ"י מהלכות סנהדרין הלכה ו' וז"ל "גורת הכתוב היא שאין ממתין ב"י"ד ולא מלקין את האדם בהודאת פיו אלא על פי שנים עדים, וזה שהרג יהושע את עכן ודוד לגר עמלקי בהודאת פיהם הוראת שעה הייתה או דין מלכות היה, אבל הסנהדרין אין ממתין ולא מלקין המודה בעבירה שמא נטרפה דעתו בדבר זה שמא מן העמלקין מרי נפש הוא המחזיק למות שתוקעין החרבות בבטנם ומשליכין עצמן מעל הגגות וכו' וכללו של דבר גזירת מלך". הרדב"ז על הרמב"ם הני"ל כתב להסביר את טעם הדבר שלא מועיל הודאת בע"ד בידי נפשות וז"ל "לפי שאין נפשו של אדם קנינו אלא קנין הקב"ה שנאמר הנפשות לי הנה הלכך לא תועיל הודאתו בדבר שאינו שלו ורק ממונו שהוא שלו אומרים הודאת בע"ד כמאה עדים דמי (ע"י גליון השי"ס לרעק"א מכות ד"ה). ע"י בשרי"ע הרב הלכות נזקי הגוף סעיף ד' כתב "אסור להכות את חבירו אפילו הוא נותן לו רשות להכותו כי אין לאדם רשות על גופו כלל להכותו" דהיינו כח החיים של גוף האדם אינו שלו של האדם, הגר"י ז"ל זצ"ל בספרו לאור ההלכה עמ' שי"ח כתב להסביר ענין זה שמנחמן את האבל "ה' נתן וה' לקח" זה אינו מליצה של תנחומין גרידא אלא שזהו הגדרת המציאות, נתן הקב"ה את החיים לאדם שישתמש בהם אבל לא שיהיו לו קניינים לו לעשות בהם כאדם העושה בתוך שלו עצמו. לקחת את החיים בחזרה אפשר רק למי שנתנם להקב"ה ולא לאדם. ולפי"ז אפילו יודע שהוא מחויב מיתה אינו רשאי להמית את עצמו, וכ"כ בחידושי רבינו חיים מטעלו על מסכת כתובות דף ט"ו. (ע"י שו"ת יד אפרים (וינברג) סימן י"ד).

בחידושי המהר"יט והשיטמ"ק בכתובות דף ק"ג משמע שחולקים ע"ז וסוברים ששם יודע האדם שהוא חייב מיתה רשאי להמית עצמו. דמובא בגמ' (שם) לגבי אותו כובס שעלה לגג והפיל את עצמו לארץ ומת יצתה בת קול ואמרה אף אותו כובס מזומן לחיי העוה"ב. והקשה המהר"יט וז"ל "ומיהו תימה איך חבל בעצמו והלא אפילו בשעת מיתה אמרו מוטב שיטלנה מי שנתנה ולא יחבול בעצמו כמובא בגמ' עבודה זרה דף י"ח ע"א ואיך אמרו לו שמוזמן לעוה"ב?" ומתוך המהר"יט לתרץ לפי דברי הירושלמי כתובות פרק הנושא הלכה ג' שהיה בזה ענין של חילול שבת וזה הכובס ראה בדעתו שחלל שבת שלא במקום מצוה וקיים סקילה בעצמו דמחלל שבת ונרצה לו לכפר עליו. וכן כתב השיטמ"ק (שם) בשם רבינו קלונימוס, וכן הוכיח בחידושי הרד"ל קידושין דף פ"א ע"ב שרשאי להמית עצמו שעושה זאת לשם כפרה (ע"י בחידושי רעק"א יור"ד שמ"ה וביד אברהם שם).

מין הגר"ש וואזנר שליט"א

בעניני העדות ודיינים למיתת בן נח

במנ"ח מצוה כ"ו סוף אות כ"א, ואם בא עד אחד והעיד לב"נ ובא אחר והכחישו, אם יש חילוק בין באו בבת אחת ובין באו בזה אחר זה, כיון דמן התורה מהימן, וגם אם יש חילוק בין כשרים לפסולים, דינים אלו עיין ש"ס יבמות וסוטה ויר"ד ס' קכ"ז וכו' ותלמד לכאן. עכ"ד המנ"ח. ומשמע להדיא דר"ל המנ"ח דכמו דשם אמרינן דעד הראשון כשנים ואין הבא אחריו יכול להכחישו הוא הדין כאן, וכן לשאר דברים.

ודבר מתמיה הוא לענ"ד, דודאי בישראל דאמרה תורה ע"פ שנים עדים יקום דבר, ורק עדות בשנים נקרא עדות, א"כ שפיר אמרינן כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי הוא כשנים, ואין דבריו של אחד במקום שנים, דהתורה נתנה להעד הראשון כח כשנים ולא לשני, וא"כ אין יכול השני להכחישו. משא"כ בגוי דאמרינן ביה דדי בעד אחד, א"כ לא הוי הראשון רק כאחד ואין כוחו כשנים, ופשיטא שהשני יכול להכחישו, וזה פשוט.

עוד כתב שם המנ"ח ואני מסופק אם דנו אותו בית דין אם אזלינן בתר הרוב, דהכתוב אחרי רבים להטות זה דוקא בישראל אבל לא בבן נח, והנה אם רובם מזכים או אפילו מחצה על מחצה נראה מצד הסברא דאין הורגין אותו מספק, דגם בב"נ אמרינן ספק נפשות לקולא, וזה מצד הסברא. אך אפשר דאפי' רובם מחייבים לא אזלינן בתרייהו, כיון דאין לנו ילפותא כמו בישראל, ובפרט לפ"מ שנתבאר בשטמ"ק בב"מ דגם רוב הוא ספק אך התורה דכלל התירה ספק זה, א"כ בב"נ דלא מצינו ענין זה אפשר דכלל ענין הוי ספק ואין הורגין מספק, עכ"ד המנ"ח. אולם ע"י תשובת חתם סופר יור"ד ס"ס ע' ש"כ בפשיטות, דאם יש כאן ג' דיינים ושנים מזכים וא' מחייב פשיטא דהמיעוט בטל ברוב ואינו נהרג וכו', ואדרבה בענין זה שייך בב"נ אחרי רבים להטות טפי יותר מבישראל וכו', משא"כ בב"נ אם א' מזכה ושנים מחייבים נהרג ע"פ הכרעת דין אחד, יע"ש.

(שבט הלוי ח"ה קו' המצוות סי' ג')

ש"בין נהרג עפ"י עדים שלא ראו ראייה ממש אולם הודאת בע"ד לא מועיל בב"נ.

* * *

הנצי"ב בפירושו העמק דבר והכלי חמדה פרשת נח מעירים מדברי התרגום אונקלוס עה"פ שפך דם האדם וז"ל "דישוד דמא דאנשא בסהדין על מימר דיניה דמיה יתשוד", ומשמע שצריך דווקא ב' עדים ולא מועיל אפילו עד אחד. הכלי חמדה פרשת וזאת הברכה מביא דברי רבינו סעדיה גאון בספרו האמונה והדעות שער ג' פרק ט' כתב שיש שואלים על מה שאמר השי"ת לקין נע ונד תהיה בארץ ולא ענשו במיתה דבי"נ דבי"נ חייב על שפיכות דמים? וכתב לתרץ מפני שלא היה עדים ודיין בהריגת הבל ובי"נ אינו נהרג בעד אלא בעדים ודיין, ומעיר דהלא מפורש דבי"נ נהרג בעד אחד? וכתב לתרץ כיון דפסוק זה "אך את דמכם לנפשותיכם אדרושי" זה ההורג את עצמו לא נשנה במתן תורה, א"כ הגם דדעת הירושלמי דחייב בי"נ בהודאתו היינו לאחר מתן תורה אמנם קודם מתן תורה לא נאמן על עצמו וצריך דווקא ב' עדים, והטעם לרך יען כי בצלם אלוקים עשה את האדם, וזה שחייב על שפיכות דמים אינו עבירה שבין אדם לחבירו דא"כ חבירו היה יכול למחול אלא משום שהרג אדם שנברא בצלם אלוקים ולכן לא מועיל הודעת בע"ד. הנצי"ב בהעמק דבר הני"ל מתרץ דמה שנהרג גוי בעד אחד ובדיין אחד היינו דוקא אם מוחזקים בכשרות אבל סתם בני אדם אין נאמנות לדיין ועד אחד שלא יטה דינו.

בשו"ת יד אפרים (בבליצ'ר) סימן כ"ו כתב כעין מש"כ בסי' כלי חמדה "דמה דקיי"ל דבי"נ נהרג בעד אחד ואין דמו חמור כ"כ כמו של ישראל היינו לאחר מתן תורה, אבל קודם שניתנה תורה לישראל היה חמור דינו של עכו"ם כמו של ישראל כעת. ורש"י עה"ת מביא המשל לאדם שאבד מרגליות באשפה כובר בכברה עד שמצא המרגליות ואח"כ משליכו לחול, אבל קודם שמצא המרגליות חשוב בעיניו כל האשפה יען שהמרגלית טמון בתוכו, כמו כן קודם מתן תורה וכש"כ בימי נח שאז לא נתברר מלי המה ומאיזה בטן יצא מי שיקבלו התורה שבשביבם נברא העולם וכל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא אז בעת ההיא היה חמור מאד כל נפש אדם ולא היה נהרג בעד ודיין אחד עד מתן תורה שאז נתברר שבני אברהם יצחק ויעקב הם בני א-ל חי ובשביבם נברא הארץ ומלואה אבל שאר הנבראים הם רק לצוות להם וע"כ נהרגו בע"א ודיין אחד והתרגום מדבר עוד בימי נח.

אולם ראוי לציין שבשו"ת חכם צבי סימן פ"ד ובשו"ת מחנה חיים ח"ב סימן כ"ב וכו"ג והערוך לנר סנהדרין דף פ' משמע דאין הגוי נהרג עפ"י עצמו ודלא כמש"כ בספר החינוך. בשו"ת משנה הלכות חלק ט' סימן שני"ה מציין משו"ת הרשב"א שהובא בב"י חו"מ סימן שפ"ט שכתב וז"ל "אבל דבינא דמלכותא אין משיחין בכל אלו שאין דינם אלא אחר ידיעת האמת ונענש בדיני המלכות אפילו עפ"י קרובים ואפילו עפ"י עדים. ומשמע שבי"נ נהרג עפ"י הודאת עצמו (ע"י אורח משפט סימן ב' מהר"ץ חיות סנהדרין ד"ח ישועות ישראל חו"מ סימן ר"א כלי חמדה פרשת כי תצא שו"ת צ"ח אלעזר ח"י סימן כ"ה פ"ה שו"ת שרידי אש ח"ב סימן ק"ד ובסי' עינים למשפט סנהדרין נ"ז ע"ב. שו"ת מנחת יצחק ח"ה סימן ב' ובשו"ת יבי"א ח"ו חו"מ סימן ד').

* * *

אולם כל זאת מדובר לגבי ישראל שלא מועיל הודאת בע"ד להרוג את עצמו, אולם יש לדון האם גם בבן נח נאמר הלכה זאת, החינוך במצוה כ"ו ובמצוה קצ"ה כותב שכן נח מתחייב בהודאת פיו בדיני נפשות. המנחת חינוך (שם) כותב שלא נמצא חידוש גדול כזה בש"ס וברמב"ם אלא חידושו בעל החינוך מדעתו הרחבה, והטעם לזה דכל הטעם שאדם פסול להעיד על עצמו משום דאדם קרוב אצל עצמו, ולכן בי"נ שנהרג עפ"י עד אחד על פי קרוב כמבואר בסנהדרין כ"ו ממילא כשמעיד על עצמו הוא כעד אחד קרוב שמעיד. ובכך כתבו לפרש דברי המדרש רבה (בראשית ל"ד ט') – אי"ר חנינא כולהו בהלכות בני נח בעד אחד בדיין אחד בלא עדים ובלא התראה. ויש לברר כוונת המדרש באמרם בלא עדים הרי כבר כתבו שבי"נ נהרג בע"א, אולם לפי דברים הנ"ל יש לומר שבלא עדים היינו שנהרג בהודאת פיו ודברי המדרש הם מקור לדברי החינוך (ע"י אור שמח סנהדרין פ"ט הלכה ט'). בשו"ת ברית יעקב או"ח סימן כ' מציין דברי הירושלמי קידושין פרק א' הלכה א' וז"ל "בדינהו בעד אחד שלא בתראה ובסיני היה בן פזי מוסיף בחנן ומפי עצמו מ"ט דכתיב "שופך דם האדם באדם דמו ישפך". ופירש בקרבן העדה וז"ל "דררשינן באדם דמו ישפך אפילו ע"י עצמו דמו ישפך, אי"נ מדכתיב ומיד האדם דריש דאפילו מפי עצמו נהרג". וא"כ יש מקור שבי"נ נהרג על פי עצמו.

בסי' מנחה חדשה על החינוך מבאר דברי המדרש עפ"י הגמ' בסנהדרין ל"ז ע"ב שאין הורגין ע"י אומדנא, וז"ל הגמ' כיצד מאומדן? שמה ראיתם שרץ אחד אחר חבירו לחורבה ורצתם אחריו ומצאתם סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר אולם מה אעשה שהרי אמרה תורה עפ"י שנים עדים יומת המת, ולפי"ז י"ל שמה שכתוב בלא עדים היינו

מכון פנימי

הופיע

יד דוד

על מסכתות

נדרים נזיר וסוטה

להגאון רבי דוד זינצהיים זצ"ל

יו"ל לראשונה מכת"י המחבר עם

מקורות וציונים

עקרי הענין

נחלקו אמוראים במסכת סנהדרין נו ע"א על איזו מהמצוות בן נח נהרג. וכך נאמר שם: אמר רב יוסף, אמרי בי רב: על שלש מצוות שמצווה בהם בן נח, אם עבר עליהם, עונשו שהוא נהרג עליהם - על גילוי ערויות, ועל שפיכות דמים, ועל ברכת השם גש"ר סימן. ובגמרא שם נאמר בשם רב ששת שהמקור שבן נח נהרג על שפיכות דמים ידכתיב (בראשית טו) "שפך דם האדם באדם דמו ישפך". ועוד מבואר שם ב"רש"י" (שם ד"ה על) שבגילוי ערויות נאמר (ויקרא יח) לו לגבי ישראל 'איש איש', וכ"כ לגבי ברכת השם נאמר (שם כד טו) 'איש איש', ורש"י לרובת את הכותים להיות במיתה, אמר רב: ששת אמרי בי רב: על ארבע מצוות שמצווה בהם בן נח, אם עבר עליהם, עונשו שהוא נהרג עליהם - על שלש המצוות הנ"ל, ואף על עבודה זרה שגם בעבודה זרה נאמר (ויקרא כ) 'איש איש', לרבות הנכרים למיתה. רב הונא ורב יהודה וכולהו תלמידי דרב אמרי: על [כל] שבע מצוות שמצווה בהם בן נח אם עבר עליהם, עונשו שהוא נהרג עליהם. מבואר שם שלדעתם כיון שגבלת התורה באחת מהן, בשפיכות דמים, ענוהו, הוא הדין לכלול. הלהכה נפסק שעל כל שבע מצוות שמצווה בהם בן נח אם עבר עליהם, עונשו שהוא נהרג עליהם רמב"ם פ"ט הי"ד. המאמר נכתב ע"פ א"ת.

בגמרא שם ג"ה ע"ב אמרו 'בני נח אזהרתם זוהי מיתתם'. וביאר שם החינן מצוה לו שהכוונתו של הנ"ל לשיפאל שעבר עבירה לפעמים יתחייב בקרבן ופניעת עונשו מיתה, ולפעמים אינו מחייב כלום, אלא שעבר על מצוות המלך ונושא את עונו, אבל בני נח כשיעברו על כל אחת ממצוותיהם יתחייבו לעולם מיתה אלא שנהלקו ראשונים אם אזהרתם מלא כלבר זוהי מיתתם, ולא על ביטול עשה שבמצוות אלו, או שכל מה שהורהו חייבים מיתה. ורש"י שם נ"ז ע"ב ד"ה אזהרה מפרש 'אזהרתם זוהי מיתתם', שכל מקום שאמרו חכמים בבני נח שהם מוזהרים נתכוונו לומר שהם חייבים מיתה.

רק באזהרה שהורהו בני נח נאמר שאזהרתם זוהי מיתתם, אבל באזהרה שנלמדת בריבוי מהאזהרה שנאמרה ישראל, שלומדים ממנה את החיוב לכן נח, ובישראל עצמם אין חיוב מיתה, אף הבני נח אינם חייבים מיתה, ולכן אין בני נח חייבים מיתה על עשיית עבודה זרה כשלא עברו את העבודה זרה, וישראל אינו נהרג על עשיית עבודה זרה, אלא לוקה על זה, ואין עונש מלקות אצל בני נח מאירי סנהדרין ע"ב ור"ד תוס' נ"ז ע"א ד"ה ואלבאי. וכמו כן לדעת רבי יצחק אין בני נח חייבים על ברכת השם ככינוי, לדעת הסוברים שישראל אינו חייב על ברכת השם כינוי. ולדעת רבי מיישא שאם שחייב את ישראל על ברכת השם כינוי הוצרכנו לריבוי מיוחד מן הכתוב על זה - תוס' שם.

על שאר האיטורים של בני נח, שאינם משבע מצוות בני נח כגון על איסור כלאים, וגויי ששבת או שלמד תורה או שהכה את ישראל, אינם בני נח נהרגים, לפי שאינם הורגים אלא על שבע המצוות בלבד כסף משנה פ"י ה"ה, ומאירי שם הורב"ה והרמב"ם. ובאור שמח מלכים פ"י ביאר בדעת הרמב"ם שם ופ"ה ה"א ופ"ה ה"א, שאין בני נח נהרגים אלא על אותם מצוות שצויה ה' לנביאים של הבני נח, וצויה להם שבנינים ישמרו אותם, והוריע אחר כך למשה שכבר נצטוו בהם בני נח על ידי נביאיהם, אבל על המצוות שלא צויה ה' לנביאים של הבני נח, אלא שכתוב בתורה שבני נח מצווים עליהם, אין בני נח נהרגים עליהם, ולכן עכ"ם ששבת, שלימוד איסור השביתה נלמד מהפסוק 'יום ולילה לא ישבותו' בראשית ח ב, ולא נזכר בתורה שה' אמר זה לנו, אלא 'ויאמר ה' אל לבו' (בראשית שם גא), וכן לימוד תורה והרכבה והרבעה והכאת ישראל, שלא מצינו שה' צויה עליהם לנביאים של הבני נח, אין בני נח נהרגים עליהם ועיין אור שמח איטורי ביאה פ"ד ה"ז.

יש מהראשונים שחולק וסובר שבני נח נהרגים על על איסור שביתה ממלאכה שבשבת שחולק וסובר שבני נח נהרגים על על איסור שביתה ישבותו, ואמרו על לא זה אזהרתם זוהי מיתתם.

משה ורבו צויה הגבורה לכוף את כל באי העולם לקבל מצוות שנצטוו בהן בני נח, וכל מי שלא יקבל אותן יהרג ומב"ם פ"ה ה"י.

נחלקו התנאים בחוספתא ע"ז פ"ט, הובאה כברייתא בסנהדרין נו ע"א באיור מארבע מיתות בית דין בן נח שעבר על שבע המצוות נהרג. יש סוברים שהוא נהרג כסיף שנאמר בשפיכות דמים: דמו ישפך, ומיתה אחרת לא הוזכרה בהם, כך מבואר בחוספתא וכברייאת וברש"י שם. ויש אומרים שהוא נהרג בחנק, שרופשים: באדם דמו ישפך, איהוה שפיכות דמים על אדם שהיא בגופו של אדם, זה תנן, שאין דמו יוצא לחץ -סנהדרין נו ע"ב ורש"י. הלהכה כדעה הראשונה שהוא נהרג כסיף רמב"ם פ"ט הי"ד. ומבואר שם בתוס' נו ע"א ד"ה אינה שאף על פי שנאמר בתמור: (בראשית לח כד) 'הוציאה ותשרף', לא מפני שכן דינה, שאפילו מיתה לא נתחייבה, שהרי פניה היתה, אלא שהחמירו עליה לחייבה מיתה כיבמה שזינתה, ודונה כמיתה בת כהן, לפי שהיתה בתו של שם.

בעריות יש הבלד, שכאשר בן נח נידון בא על העריות שלהם כלומר עריות שנאסרו ויוקא להם, מיתתו כדיון בן נח, כסיף, אבל אם בא על עריות של ישראל, שמריבוי הכתוב למדנו שבן נח חייב עליהן, הוא נידון בדיני ישראל, ולכן אם בעל נערה מאורסה של ישראל, שבבן נח אין אירוסין, מיתתו כספילה כישראל, ואם בעל אשת ישראל

הרב נחום זאב רוזנשטיין

שנכנסה לחופה ולא נבעלה, שבבן נח רק בעילה קונה ולא חופה, מיתתו כחנק כישראל -סנהדרין נו ע"ב, ונפסק ברמב"ם פ"י ה"ה. ועיין ירושלמי קדושין פ"א ה"א ששם היא בעיא שלא נפשטה אם נידון בדיני ישראל או בדיניהם.

אין בן נח חייב מיתה עד שידונוהו בבית דין תוס' ע"ז ע"ב ד"ה איהו. ועיין רש"י יבמות מז ע"ב ד"ה ומודיעין. בן נח נהרג אף על פי הודאת עצמו שעבר על אחת משבע מצוות בני נח החינן מצוה כו ומצוה קצב, וע"ש במג"ח. ועי' ירושלמי שם: בחנוקי מפי עצמו ובקב"ע שם שר"ל ע"פ הודאת עצמו, אך בפני משה שם מפרש בדרך אחרת

בן נח נהרג ע"י מפסק של דין אחד, שנאמר (בראשית ט ה) 'ואך את דמכם לנפשתיכם אדרש', ו'אדרש' לשון יחיד הוא, ובעד אחד, שנאמר (שם) 'אדרשונו ומי האדם', ואפילו קרוב, שנאמר (שם) 'מי אש אחיך', אבל לא בעדות אשה ובדין אשה, שנאמר: מיד איש, ולא אשה. -סנהרין שם, וראה שם ברש"י וברמ"ה. וכן נפסק ברמב"ם פ"ט הי"ד. וינאה באונקלוס שם ו' בסהדיה על מיפר דיניא', ומשפט שצריך עדים וכו', ועי"ן שם בביתנה לגר שתמה, ובתורה שלמה שם אתו לו כתב שר"ל ברזעה ישראל זכא בכך, ועי' מכלילת יתרו פ"ח בלא תרצה. ויש שכתב שהעד והדיין צריכים להיות שומרי ז' מצוות בני נח. חזון איש (ב"ק י טו), ובמהות חיים (ח"ב א סי' כג) כתב שהדין צריך להיות מובד והנבחר לדון. והוא מאירי שם ע"ב ור"ד שכתב שאף בכל פסולי עדות של תורה אינו נידון עליהם. ורעה. ועי' העמק דבר ע"ה"ת להנצי"ב שכתב דוקא שמוחזקים כבשורת.

בן נח נהרג אף שכעבר על אחת משבע מצוות בני נח בלא התראה סנהדרין נ"ז ע"ב. שאזהרתם זוהי מיתתם רש"י יבמות מז ע"ב ד"ה ומודיעין. וכן מצינו שנאמר באבימלך (בראשית כ ג) 'הנח מת על האשה אשר לקחת', וכמבואר בבראשית רבה פ"ב.

נחלקו הראשונים אם בן נח נהרג כשעבר על אחת משבע המצוות בשוגג. לדעת רש"י מכות ז ע"א ד"ה לפיכך וההחינוך מצוה בו כן נח נהרג אפילו אם הוא עבר על אחת משבע מצוות בני נח בשוגג, שהרי הבן נח נהרג אף בלא התראה. ולדעת הרמב"ם פ"י ה"א, הרמב"ם והמאירי שם בן נח אינו נהרג אם הוא עבר על אחת משבע מצוות בני נח בשוגג, ורק בן נח גואל הדם שהרג בן נח שרצח בשוגג, אין גואל הדם אינו נהרג על הריגה זו, אבל בתי דיינים אינם ממייתם אותו, שאף על פי שאינו צריך התראה, מכל מקום צריך שנדע מהן מעשיו שעשה הדבר במזיד וכוונה -לחם משנה שם, בכיבוי רצח הרמב"ם.

אף לדעת הרמב"ם אין בן נח שעבר על שבע מצוות בני נח שוגג פטור, רק כשהוא שוגג גמור אלא רק כשעבר בלא כוונה, כגון שבעל אשת חברו ודומה שהיא אשתו או שהיא פנויה, אבל אם הוא ידע שהיא אשת חברו ולא ידע שהיא אסורה עליו, וכן אם הרג ולא ידע שאסור להרוג, שהרי זה קרוב למזיד, בן הנח נהרג על זה, ששוגג קרוב למזיד אינו נחשב אצלם לשגגה -שבן נח נהרג על שהיה לו ללמוד דרך ארץ ולא למד, ולכן אבימלך, שלא למד, היה חייב מיתה. רמב"ם שם. ב"ק צב ע"א ומכות ז ע"א וע"ב, ורש"י שם ושם, ורמב"ם שם.

נאמר בחוספתא תוספ' ע"ז פ"ט, סנהדרין שם, ירושלמי שם. שבן נח שבא על עריות ישראל נידון בדיני ישראל ונחלקו בגמרא שם: לדעת רב נחמן בשם רבה בר אבוח פירושו שבכל העריות של ישראל נידון בן נח בערה בית דין של עשרים ושלשים, ושני עדים והתראה כישראל. ולדעת רבי יוחנן רק בעריות שאין בדיני בני נח הוא נידון כישראל, כגון שבא על נערה המאורסה של ישראל. ונפסק ברמב"ם פ"ט ה"ו פ"י ה"ה כדעת רבי יוחנן. ונחלקו הראשונים בדעת רבי יוחנן: לדעת רש"י (סנהדרין נו ע"ב ד"ה לדריהו) א"ע"פ שמתחב בסקילה כדני ישראל, מכל מקום אינו צריך עדה ועדים והתראה, אלא נידון בעד אחד ודיין אחד ובלא התראה כבן נח, ובחידושי הר"ן שם. הביא ראהו לדעה זו מהגמ' שם ע"א ע"ב. ולדעת הרמב"ם (מלכים פ"ט ה"ז) הוא נידון לגמרי כדני ישראל, וצריך עדה ועדים והתראה. להבנת מראה הפנים כך נאמר בירושלמי שם ד"ה כמה בדעתו, ועיין אבן האולן נ"ז פ"ה ה"ג.

קטן חרש ושוטה, בני נח שעברו על אחת משבע מצוות בני נח, אינם מקבלים עונש, לפי שאינם בני מצוות רמב"ם פ"י ה"ב. וכתבו האחרונים שרית חת"ם חיו"ד ש'יו ומנחת חינוך קצ, ע"פ הרמב"ם פ"ט ה"י שכתב לא נתנו שיעורים לבני נח, שאין שיעור גדלות בן נח לחיוב עונש דומה לישראל, שבישראל שיעורו כ"ג שנה ויום אחד ושתי שערות, אבל אצל בני נח שיעור הגדלות בכל אחד נמדד לפי מה שהוא, ואם בית דין רואין שרדעתו שלמה הוא כגדול ואם לאו הוא ככלל קטן ראה שרית הרא"ש כלל טז ס"א י"ג שנה לשיעור גדלות הוא מכלל השיעורים שניתנו בהל"מ. ועיין תוס' ר"ד כתובות יא ע"א כמה שנאמר לגבי נח שהתגיירו והגדילו שיכולים למחות וכו', והיינו שבאול כלכל דעה. ויש חולקים וסוברים שאף בבני נח שיעור הגדלות הוא י"ג שנה חלקת יואב א"ח ס"א. וראה במאירי ושטמ"ק בשם הראב"ד כתובות שם שכתבו שזמן גדלות שיכול

הנושאים הבאים

נח- מיתת בן נח, באדם דמו ישפך (טו, ט), סנהדרין נ"ז ב'
לך לך- עניני קירוב רחוקים, ואת הנפש אשר עשו בחרן (כו,ה), סנהדרין צ"ט ב'
ורא- אנוש ושווג בעבירה, בתם לבבי ונגקיון כפי עשיתי זאת (כ,ה),
כדי שרה- שטר מתנה, ויתן לו את כל אשר לו (כד,ל), שטר מתנה הראה להם (רש"י).
תולדות הפסקה
ויצא- גונב זמיק דבר איסור, ותננו רחל את התפלים אשר לאביה (לא,יט), להפריש את אביה מע"י נתכוונה (רש"י).
וישלח- הליכה במקום סכנה, קטנותי מכל החסדים (כ"א,א), לא יעמוד אדם במקום סכנה, שבת לויב"א.
וישב- זמן הדלקת נר תנוכה, עניטא דינמא מקץ- הפסקה

מעשה רב

עורך הרב הלל מן

הלימוד להזהיר על מיתת האדם

מרו הגרא"מ שך זצוק"ל היה מרבה לספר כמה ניתן ללמוד מפשויות ספר בראשית על התנהלות בני האדם בעולמו.

אחד הדברים שנהג לדבר עליהם היה אודות המקרא "ישוף דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלוקים עשה את האדם", והוא הזדקק בשאלתו, מדוע לא מצאה התורה להזהיר את הרוצח בדברים המתייחסים לאכזריות, או להוכיחו בפעם הנורא הנובל בריצחת ושפיכת דם אדם, מדוע התורה התבטאה רק בפגיעה שפגע הרוצח ב"צלם אלוקים", והרי מיתת האדם כמוה אכזריות כלפי האדם עצמו שנתתוקי ימי חייו. והסביר על כך מרו הגרא"מ שך, שהתורה באה לגלות לנו מהו כח היצר של האדם, ההבנה השכלית שאסור לרוצח אינה גורם מרתיע מפניו, כי יצר האדם מסוגל להתעותו בעת שייחס לבו כנגד הרוצח, ואף ימצא הצדקה למעשיו ויתפאר שאכן עסק בפעולה מועילה, וחיסולו וסילוקו מן העולם תועיל לעולם, שכן לא יסבלו וחסרים במציאות של הנרצח, ולא פעם מיתת אדם אינה נחשבת בעיני אנשים מסויימים כאכזריות אלא כ"הימנת חסד".

אם נבא לשכנע אדם שרצח ושפיכות דמים זה תשובה, רק בנימוק שהחיים הם חיוניים ומועילים לאנושות, הרי שיטען הרוצח וינמק באין ספק שחיים הם רצויים למי שאכן מוגדר ומכונה כבן אדם, ולא לתת אדם שסובלת ממנו הנחמה, ואדרבה לטובת האנושות יש לחסלו ולסילול את חייו.

דוגמא לכך הוא אותו אשמדיא היטלר ימשי"ו שיצא בפרשנותו לשכנע ששים מליון אנשים, ועודד רצח עם שלם, וראה בהו כאידיאל, לכן רק הסיבה עליה הצביעה התורה באומרה - "כי בצלם אלוקים עשה את האדם" - היא יכולה להיות ערובה למניעת הרצח למתעניין ולמעמיק בה.

בני נח שהתגיירו למחות הוא בן י"ג. ועיין נחל יצחק ט' ז' וס"פ ט ב, ואור שמח אסו"ב פ"ג ה"ב.

נאמר בגמרא ב"ק לח ע"א ע"פ רש"י, שלאחר שראה הקב"ה שהבני נח לא קיימו את שבע המצוות שקבלו עליהם, עמד והתירם להם, כלומר שאפילו אם קיימו אותן יקבלו שכר רק כמי שאיני מצווה ונושה, אבל לא שהתיין לפטרם מעונש, שנאמר (חבקוק ג ו): "עמד יומרו ארץ ראה ויור גוים", מה ראה, ראה שבע מצוות שקיבלו ולא קיימו, ויתר גוים, שלא יקבלו שכר כמצווים ועושים. - ועיין באור שמח שם פ"ד ה"ז שר"ל כשמקיימים לא מפני שנצטוו בתורה אלא ע"י נביאיהם.

כל המקבל עליו שבע מצוות ונוהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם ויש לו חלק לעולם הבא, והוא שייקבל אותן ויעשה אותן מפני שצויה בהן הקב"ה בתורה, והודיענו על ידי משה ורבונו שבני נח מקודם נצטוו בהן, אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אינו מחסידי אומות העולם אלא מתחמלים רמב"ם פ"ה ה"א כגידסת מהר"ם אלשקר בשו"ת סי' ק"ז, וכך היא הגירסא בספר כבוד אלהים לר"י שם טוב. ועיין בספר תולדות אדם להגר"ז מווילנא ז"ל, דהרנפורט תקס"א, פ"ו, שהביא מקור מהמרדכי. ועיין בתורה שלימה כרך משפטים בהערות בסוף הכרך.

יומא טבא לרבנן

חשיפת יוצא לאור הספר חידושי שבט הלוי על מסכת שבת

ממרו רבינו בעל שבט הלוי שליט"א רבאב"ד ארזן מאיר ורש"י מנחם ורש"י ורמב"ם ורמב"ם

על הש"ס

ניתן להשיג בכל חנויות הספרים

03-5798836

מכון ירושלים

הופיע

יד דוד

על מסכתות נדרים זיור וסוטה

להגאון רבי דוד זינצהיים זצ"ל יו"ל לראשונה מכת"י המחבר עם מקורות וצינונים

מוסד הרב קוק

חדש

כרך חדש מהסידרה החשובה שכבשה את עולם התורה

חידושי הריטב"א על מסכת קידושין

מהר"ב

על-פני כתב-יד יחיד בעולם

מיתת בן נח

רבי הלל ויטקינד - ר"מ ישיבת בית יוסף [תרנ"ו - תשל"ד] מכתביו

הלימוד הנלמד

ממיתתו של בן נח

שנינו, וכבר לימד אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתיה שואלך אותו או על עסקי אשתו שואלך אותו אשתך היא אחותך היא, וי"ל דמה שאמר אצ"ה לאבימלך י"ק אין יואת אלקים במקום הזה הורגוני ע"ד אשת"י, אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתיה שואלך אותו, על עסקי אשתו שואלך אותו, ולמדנו מזה אצ"ה שקרא עצמו גוי צדיק והם לבב, וגם הבורא ית' הסכים עליו, ואמר 'גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך עשית זאת ואחשך אותך מחטא לי, ע"כ לא נתתיך לנגוע אלי, וככ"ז אמר לו אצ"ה יאין יואת אלקים במקום הזה, ומאין ידע זאת.

ועפ"י חז"ל שהי' לו לשאול ע"ד אכילה ושתיה ולא על דבר אשתו, ומשה הבין כי אין יואת אלקים במקום הזה, כי הירא את דבר ה' לא ישאל על אשת רעהו, וכי בגלל זה התחייב מיתה כמ"ש יצאם אינך משכיב דע כי מות המות אחת וכל אכס"ה, ואז"ל משום דהוי' לו ללמוד ולא למד אכסנאי שבא לעיר ע"ד אכילה ושתיה שואלך אותו וכו', ומשום דלא למד אף שבן נח הי' חייב מיתה. מזה הלכה אתה וכל אכס"ה, ואצ"ה שבאמת ה' חייב מיתה על הטעות מצד נגיעתו המטענה, שהיא המביאה אף לחשד בשכ"ה, כי עמד בדעתו להצדיק אצ"ה נגד בורא ית', והצדיק את דרכו, אצ"ה שבאמת ה' חייב מיתה על שלא למד הכלל הנ"ל של דרכי הכנסת אורחים ונמוס בני"א האמתית, ואצ"ה שהי' בארצות אבימלך נמוס מדיני, בכ"ז כיון שחסר שם בירור המדות, לברר לעצמו שאין דרכו הישרה באמת, ולא כמו שטעה וסובר שהוא הצדיק והתמים, אלא אדרבה הי' לו להודות שחטא, ולמה לא הודה לפי שעינו הטעות לראות היתר לעצמו ולהכשיר מעשיו עד שהזהירו הבורא ית' שיתחייב מיתה, ואז הרפה ממנה, כמבואר בס' מדרגת האדם בכיורו המדות האמרי"ר צד"ה עיי"ש.

וראינו מזה לימוד נפלא במהות היראה, כי דרכו של אדם לרדן שעני היראה נוגע רק להתפלל ולשמוח המצוות שבאברים, ואינו תופס כי היראה היא חכמה רבה ועמוקה אין על עפר משלה, ואין דוגמתה בחכמת העולם, והיא החכמה העליונה מכל החכמות שבעולם כמ"ש יתן יראת ה' היא חכמה וסוד מרע בינה, והיא היחידה בחכמות תבל, ולמה לא יבינו בני"א מהותה, רק דנים אותה לרוב חצוני ושטחי, ואינם בעומקים חקר בפנימיותה כמשא"ל אין לו להקב"ה בעולמו אלא אצ"ה של יראת שמים בלבד, שנא' יתן יראת ה' אצ"ה, ומזהותה היא לתודו לכל כחות הנפש וכו', כי מעלת החכם להיות ירא ה' וסר מרע, ונשמר ונזהר ממנה, משא"כ הסכיל אצ"ה שהוא עובר עברה בכ"ז מתעבר בוטח, ואין לו דעת לשמור אצ"ה מן הרעה הצפונה, וע"כ אבימלך אצ"ה שהי' בעל נמוסין אמנם מעלת היראה לא הי' לו, כי הי' ירא את ה' וירא מן הרע גם יחד כי אז לא הי' שואל ע"ד אשתו, ואצ"ה שאמר לו אח"כ אחותי היא, והי' לו היתר להקתה, אבל היתר כזה גופא מושרש צפוני בא, משום דהוי' לו ללמוד אכסנאי שבא לעיר.

הנפשית. מצווה גדולה להיות בשמחה תמיד' זה לא רק שיר. האדם צריך לשמור על מצב רוחו. לדעת על מה צריך להצטער ועל מה לא.

הקצור שלחן ערוך מביא: 'הרועה לשמור את הבריות צריך לדעת התנועות הנפשיות ולהזהר מהן. והן כמו השמחה והדאגה, והכעס והפחד שהם הפעולות בנפש. וצריך המשכיל שיהיה שמח בחלקו כל ימי הבלו ולא ידאג על עולם שאינו שלו ולא יבקש שיתנוות. ויהיה בטוב לבב ובשמחה הממוצעת.'

האדם צריך להיות עם אמונה וביטחון בבורא עולם. הוא לא צריך לקחת לבב' את מה שלא צריך ולדאוג לדברים שהם בידי הקב"ה. 'השלך על ד' יבדך והוא יכלכלך' בכל דבר ודבר צריך האדם לשקול בפלס מה ההשתדלות המותרת הנדרשת ממנו. הוא לא צריך להיות שאנן אבל גם לא להיות במתח מיותר.

פרשה גדולה וחשובה בשמירת הגוף והנפש הינה השמירה והזהירות ממאכלות אסורות. על הכתוב 'זאת החיה אשר תאכלו' מביא התנחומא: זהו שאמר הכתוב: 'לעשות רצונך אלקי חפצתי ותורתך בתוך מעי'. וב'באור אמרים' שם כתב: 'וכי יש תורה במעיים, והוא אין משכנה אלא במוח ובלב. אלא הכוונה על האכילה הכשירה שמנסיח למעיים, על ידה תיכנס חיות לנשמה כאילו הכניס תורה למעי'.

בטעם איסור מאכלות אסורות כותב החינוך 'ועל כן הרחיקנו מהם למען יפעלו הנפשות פעולתן, ולא ינעלו דלת בפניהם רוע מזג הגופות וטמטום הלבבות'. מפני שמאכלות אסורות מטמטמות את האדם. הרמב"ן לומד זאת ממה שקראה תורה על מאכלות אסורות 'טמאים המה לכם' 'ורמז, שהוא להיותו נקיי הנפש, חכמים משכילי האמת'.

וכך דעת האברבנאל 'שלא באה התורה לרפא הגוף ותחלואיו בלבד אלא לרפא הנפש ולרפא תחלואיה. לכן אסרה המאכלים המתעבים ומשקצים הנפש הטהורה'. הפסח חיים בספרו 'נדחי ישראל' כותב: 'על ידי המאכלות האסורות מסתלק הצלם אלוקים מן האדם. כדאיתא בזוהר ועלול לבוא בגלל זה כמה מאורעות על האדם'. ר"ל.

'חייב אדם לומר עבדיו נברא העולם'. בברכת הנישואין אנו מברכים 'אשר יצר את האדם בצלמו בצלם דמות תבניתו והתקין לו ממנו בנין עדי עד'. האדם הוא תכלית הבריאה 'לעבודה ולשומרה'. המסלת ישרים פותח את חבורו 'שהאדם לא נברא אלא להתענג על ד' ולהנות מזיו שכנתו'. זו מטרת הבריאה.

כולנו רוצים ושואפים שיהיו לנו רגשי קודש, שתהיה לנו נטייה ומשיכה לקדושה ולטהרה. שנוכל להתקרב לבורא יתברך. עלינו לדעת כי הדקדוק והזהירות במאכלות אסורות הוא תנאי קודם למעשה בדברים אלו. מפני שמאכלות אסורות מטמטמות את הלב.

כאשר הלב נאטם על ידי אכילת איסור שורה על האדם טומאה ואטימות הגורמים חלילה לאדם שירי בלב הרוחני המונע ממנו לחוש קרבת אלוקים. האדם במו פיו מונע עצמו מלהיות כלי קיבול לחכמת התורה ולקדושת המצוות.

'והתקדשתם והיייתם קדושים' כאשר נקדש ונתקן את מאכלנו, נזכה ללב מבין ולאוזן שומעת עלות במעלות התורה והיראה.

ביצירת האדם הושלמה הבריאה הושלם מעשה בראשית. האדם הוא נזר הבריאה. מאז בריאת אדם הראשון ועד ימי 'בן נח' היו כל הברואים שווים לכל דין. לא היה כל הבדל בין כל מי שנברא בצלם אלוקים.

כאשר נבראו אדם הראשון ואשתו חוה, ציווה אותם הקב"ה: 'פרו ורבו ומלאו את הארץ'. נצטוונו בזה על קיום העולם. 'לא תהוה בראה לשבת יצרה'. 'שלשה שותפים הם באדם הקב"ה ואביו ואימו'. יצירת חיים חדשים, דורשת שותפות של אב ואם והקב"ה. החיים הם מתנה גדולה שמקבל האדם.

על האדם מוטלת חובה לשמור על מתנת חיים זו. מלבד הצינוי שיש לאדם לשמור את מצוות ד'. לקיים תרי"ג מצוות עשה ולא תעשה. הוא מצווה בכמה וכמה ציווים על שמירת הגוף והנפש שלו שגם הם רמ"ח איברים ושס"ה גידים. זה כנגד זה.

הרמב"ם כותב: 'הואיל והיות הגוף בריא ושלם, מדרכי השם הוא. שהרי אי אפשר שיבין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה. לפיכך צריך האדם להרחיק את עצמו מדברים המאבדו את הגוף ולהנהיג את עצמו בדברים המברין ומחלימים את הגוף'. שמירת הבריאות, הגופנית והנפשית, היא חובתו של האדם כדי שיוכל למלא את תפקידו בעולם. כדי 'שיבין או ידע דבר מידיעת הבורא'.

על האדם להזהר ולהישמר מכל דבר המסכן את חייו. בסוף הלכות רוצה ושמירת הנפש מביא הרמב"ם: 'וכן כל ממשול יש בו סכנת נפשות, מצוות עשה להיסירו ולהישמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה. שנאמר 'הישמר לך ושומר נפשך' ואם לא הסיר, והניח המכשולות המביאין לידי סכנה, ביטל מצוות עשה ועבר על לא תשים דמים בביתך'.

'חמירא סכנתא מאיסורא' נלמד ממקרא מפורש: 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם'. וכמו שמביא הסמ"ע 'שמשמע שהדברים שאסרו חכמים משום סכנה יש בהם משום איסור תורה למי שעובר עליהם'.

חובה מיוחדת מוטלת על האדם, כמו שכותב הראב"ד בשער הקדושה: 'לשמור עצמו מן המאכלים שמוזקין אותו, כי האוכל דברים אלו ואפשר לו זולתם הרי הוא פושע בגופו ומושע בנפשו'. 'מפני שהולך אחר תאוותו ואינו חושש על אבידת גופו. והיא היא דרך היצר הרע ועצת הסכלים להסיתו מדרך החיים'.

החינוך במצווה ע"ג כותב: 'לפי שהגוף כלי לנפש, ובו תעשה פעולתה וזולתו לא תשלם מלאכתה לעולם, ועל כן באה בצלו לטובתה ולא לרעתה'. הגוף הוא משכן הנשמה. בלי הגוף לא תוכל הנשמה למלא תפקידה וייעודה. 'ובאמת כי בהיות בגוף שום הפסד מאיזה עניין שיהיה, תתבטל פעולת השכל'. כי בלי גוף בריא לא יוכל השכל לפעול.

יש דברים המזיקים לגוף ויש דברים המזיקים לנפש. לא רק גוף האדם צריך שמירה מהמזיקים אותו. גם נפש האדם דורשת שמירה. על האדם מוטלת חובת שמירה על יציבותו

לבני הישיבות הקד' למתחילים בזמן החורף בלימוד מסכתות כתובות, גיטין, קידושין, ב"ק, זבחים ניתן להשיג את ספרי ה'אהל' המכילים אלפי עמודי כת"י והערות קצרות לכל המסכת בעריכת רבי הלל מן שליט"א ספרי יסוד בהגנת המסכת הנלמדת לפרטים: 052-7169905

חדש חדש חדש מוסד הרב קוק כרך חדש מהסידרה החשובה שכבשה את עולם התורה חידושי הריטב"א על מסכת קידושין מהדו"ב - על פי כתב-יד יחיד בעולם פוטו סטודיו גל פז-רשת למוסיקה ירושלים-ב"ב-חיפה צילום אירועים, מצלמות וסטודיו רשת בשר למהדרין אחים הקר פוטו ציון לעילוי נשמת רבי יצחק בן ר' אליהו ואסתר זר המנעול הנאמן זאב הורוביץ דלתות פלדה ומפתחות צבי ורצברגר בית האברגיה

הישיבה מוקד אחינו לרבותנו, רישום ויעוץ 1-800-20-18-18